

БОРСОВАТА ТЪРГОВИЯ КАТО СРЕДСТВО ЗА СТАБИЛИЗАЦИЯ НА ДЪРВООБРАБОТВАЩАТА И МЕБЕЛНАТА ПРОМИШЛЕННОСТ В БЪЛГАРИЯ

Симеон Елазаров, Ваня Хаджиева*
Лесотехнически университет - София

Стремим се, да настигнем другите европейски страни кандидатки за членство в Европейски съюз. За постигането на тази цел, трябва да се променим. В момента в България на пазара на дървесина преобладават хаотични методи на търгуване и няма нормално пазарно поведение на участниците. Позовавайки се на доклада, считаме, че трябва да се използва борсовата търговия, която да изведе пазара на дървесина на европейско ниво, да формира реални пазарни субекти с адекватно пазарно поведение, и гарантира реална пазарна цена на дървесината.

Трябва да отчетем, че от България започва пътя на дървесината към Турция, северноафриканските страни, Гърция. Нашето стратегическо положение ни дава възможност да имаме борса, която да котира цените на дървесината в региона.

Докладът не се базира на подробен икономически анализ, не е завършен труд, а заявка за по нататъшна задълбочена работа в тази област.

Ключови думи: дървесина, промяна, борсова търговия, дървообработваща и мебелна промишленост

Key words: timber, change, Commodity Exchange, wood processing and furniture industry

До 1989 година в нашата страна съществуваше централно-планова икономика, с основна характеристика наличието на централен планиращ орган, който определяше и планираше потребностите на народното стопанство включително и от дървесина. Планирането се осъществяваше на фона на общия икономически ръст за предходната година и наличните дървесни ресурси на страната. Изготвеният план, беше закон за изпълнение за звената на административната пирамида. Горските стопанства осъществяваха помежду си преки икономически взаимоотношения, по линията на материално техническото снабдяване или чрез кооперирани доставки.

До 1991 година дърводобивът в България беше на държавна субсидия както и почти всички отрасли на народното стопанство по онова време. Което говори, че отрасъла като цяло се характеризираше с ниска рентабилност следствие от липсата на собствена политика на ценообразуване на всяко горско стопанство. При този политико-икономически модел на държавно устройство на националното стопанство и в частност на горската промишленост беше невъзможно да се формира реална пазарна цена на дървесината, а когато един производител не може да продаде своята продукция на цена реално определена от пазара, то нормално е той да не може да реализира и максимална реална печалба от своето производство. Следва изводът, че се работи на загуба и държавата непрекъснато дотира такова ниско рентабилно производство.

След 1989 година в България започнаха фундаментални промени в политическия, икономическия и социален живот на нашето общество. Те коренно измениха обществените и икономическите структури и превърнаха всеки елемент от системата на народното стопанство в самостоятелен пазарен

субект, който сам изгражда и осъществява своя собствена политика. От гледна точка на стратегическото планиране рационалното поведение на пазарния субект се пропорционира примерно по следния начин - една трета от активността се обвързва с постоянни контрагенти на дългосрочна договорна основа, една трета се обвързва със състоянието на свободния пазар и една трета се обвързва със състоянието на организирани и откритите пазари.

През 1991 година бе извършена либерализация на цените. Резултатът за горските стопанства беше моментален и очевиден. След либерализацията на цените в отрасъла бе отчетено, че при липсата на държавни субсидии дърводобивът се оказа един от най-добре печелещите отрасли на българската икономика. Този модел на устройство на горско промишления комплекс работи до 1997 година. На 29.12.1997 година бе публикуван новият Закон за горите. С него се уреждат отношенията, свързани със собствеността и стопанисването на горите в България-управлението, опазването, възпроизводството и ползването на горския фонд. Започна и изпълнението на проекта за реструктуриране на отрасъла. От бившите горски стопанства се отдели стопанската дейност, която премина в новообразуваните на териториален принцип еднолични акционерни дружества със силно преобладаващо държавно участие. В държавните лесничейства останаха дейностите по контрола и охраната на горите, както и лесокултурната дейност. Така едно след друго горските стопанства бяха преобразувани в държавни лесничейства с основни задължения-контрол и охрана на горския фонд, а стопанската дейност премина в едноличните акционерни дружества, чийто собственик е държавата. По своята същност

* Студентка от "Бизнес клуб" при ФСУ

те са стъпка в процеса на раздържавяване и приватизация, те формално представляват малки или големи по производствен обем търговски фирми. Впоследствие се извърши и разделението на имуществото на бившите горски стопанства, с което може да се каже, че приключи първият етап на реструктурирането на горското ведомство.

От постигнатите резултати става ясно, че това не е най-рентабилния модел на устройство на този бранш. Въпреки, че за периода 1993-1998 год. отрасъла е на второ място по темп на раздържавяване, горските стопанства все още не са реални пазарни субекти, което на практика им отнема възможността равнопоставено и свободно да контактуват със своите пазарни контрагенти. Доказано е, че при липсата на реални пазарни отношения, не е възможно да се формира и истинско пазарно поведение. Трябва да отчетем и факта, че търговията с дървесина има своята специфика и характерно място в икономическия живот на всяка страна. Дървесината е основна и спомагателна суровина за множество важни производства: хартиено-целулозно, детски играчки, строителни материали и много други.

Търговията е средството, което може да ускори срещата между производители и потребители. Има различни видове търговия, като всяка има свое място и тежест в пазара на дървен материал. През последните десет години в България се прилагат основно три форми на търгуване, който са както следва:

1. ДОГОВАРЯНЕ:

а) Директно договаряне между бившите горски стопанства, вече еднолични акционерни дружества от една страна и фирмите потребители на дървесна суровина от друга страна.

б) Индиректно договаряне между производителите бившите горски стопанства, понастоящем еднолични акционерни дружества и фирмите потребители с помощта на посредници, физически или юридически лица.

2. ОРГАНИЗИРАНЕ НА ТЪРГОВЕ ЗА ДЪРВЕСИНА.

От приетия през първата половина на 1999 година "Закон за обществените поръчки" произтича нормативното задължение, държавните субекти да сключват търговски сделки, използвайки предимно така наречените открити процедури-търгове, аукциони и други. Този начин на търгуване се прилага за първи път в УОГС - Юндола. Търговете се организират в близост до сечищата. В пресата се публикуват обяви с информация за датата, мястото, часа на провеждане и също така обема, вида, първоначалната цена и цялата необходима за потребителя информация.

3. БОРСОВА ТЪРГОВИЯ.

а) През 1991 година в България се създава първата стокова борса, на която и в момента се търгува дървесина. Търгуваните обеми обаче са незначителни и почти не оказват влияние върху икономическата конюнктура на отрасъла, (трябва да се отбележи, че дървесината е една от най-редовно търгуваните борсови стоки през 1999 година. Виж приложение №1).

б) През 1992 година се прави първият опит да се създаде специализиран борсов кръг за търговия с дървесина. Неуспехът на този експеримент, тепърва ще бъде анализиран, но е очевидно, че причините са много.

Днес всички се стремим, да минимизираме риска и да сведем повечето фактори влияещи върху живота ни до константни величини. Икономиката е една динамична система, която се влияе от множество фактори. Всяка стопанска организация е част от тази глобална система и се съобразява с писаните и неписаните правила и норми, които тя налага. Целта на този доклад е не да се разгледа икономиката на макроравнище, а да се разгледат икономическите процеси в дървообработващата и мебелната промишленост на микроравнище в нашата страна.

От кратката историческа ретроспекция се вижда, че в този отрасъл етапа на раздържавяването е вече на финалната си фаза. Логично следва въпроса:

А сега накъде ?

За всички е ясно и разбираемо, че сме се устремили към членство в Европейския съюз, особено след като вече получихме и официална покана за започване на преговорите за покриване на изискванията за присъединяване.

Държавната политика по отношение на покриване на административните изисквания върви с пълна сила и може да се каже, че голяма част от нашето законодателство е въведено в съответствие с изискванията за асоцииране. Въпросът е кога, а не дали нашата страна ще стане член на Европейския съюз, който е една толкова добре организирана и така адекватна на времето структура. Дали нормативната база е единственото изискване, на което трябва да отговори нашата страна.

Нима в навечерието на XXI век, ние ще продължаваме да използваме начини за търгуване на дървесина, който са били използвани преди хилядолетия. Някои ще кажат, че именно те са се доказали във времето. Да, така е, но те са били ефективни във време на други социални, икономически и политически условия. Въпросът е, дали са така ефективни и днес във време на масов бум на глобалните информационни мрежи и Интернет, във време, когато новините обикалят земното кълбо за

секунди.Трябва ли да минат десетилетия за да открием и ние топлата вода, тоест предимствата на високо организираните пазари-борсите. Защо да не се възползваме от опита на нашите български експерти, които могат и знаят не по-малко от своите чуждестранни колеги. През 1992 година моят колега от ВЛТИ Георги Стоянов прави проучване измежду 100 респондента от цялата страна, от различни етажи на административната пирамида. Това проучване дава следните резултати: Въпрос №1: Смятате ли, че дървесината трябва да стане обект на борсовата търговия?

“да, необходимо е” отговарят 94,30 % от всички отговорили и само 5,7 % са отговорили “не, не смятам, че е нужно”. Така са смятали работещите в този сектор на нашата икономика през 1992 година.

Днес седем години по-късно, на изложението Стройко 2000, аз проведох анкета, в която единин от въпросите беше, Въпрос №7: Каква ценова информация ползвате за употребяваните от Вас материали?

Анкетираните бяха общо двадесет фирми, занимаващи се с производство на мебели. Техните отговори се разпределят както следва: ценови листи на доставчици използват 100 % от анкетиранияте фирми, борсов бюлетин използват само 2 % от фирми, международни и регионални цени също се използват само от 2 % от отговорилите фирми.

Трябва да се отбележи, че и двете анкети не претендират за представителност на извадката, но все пак ни дават известна представа за тенденциите в отрасъла. При съпоставката на двете проучвания се вижда, че през 1992 година 94% от анкетиранияте са смятали, че е необходимо дървесината да стане обект на борсовата търговия. Седем години по-късно когато имаме няколко борси и на тях макар и в ограничени количества дървесина се търгува, съпротивата на фирмите срещу промяната е много силна. **На какво се дължи тя?** На липса на информация или на непознаване на преференциите и гаранциите, които дава борсовата търговия.

В продължение на десет години ние искаме да се променим, да променим живота си, начина си на работа и на мислене. А дали всъщност наистина го искаме? Днес, десет години след началото на промяната, основния въпрос, който поставям чрез тази разработка е промяната и има ли тя почва днес в България в дървообработващата и мебелната промишленост.

Какво се е променило в този отрасъл през последните десет години:

Създаден е нов закон за горите, който променя правния статут на бившите горски стопанства и ги превръща в еднолични акционерни дружества.

Създадена е нова структура на Националното управление по горите към МЗГАР, раздържавяването е почти завършено.

Дотук добре, нови структури, нови форми на собственост и управление, адекватни на времето, в което живеем. Някъде се загубва ключовия момент на промяната в начина на търгуване на дървесната суровина. Първите стъпки за овладяване на нови продажни механизми се правят за първи път през 1992 година, когато се провеждат и първите търгове на дървесина у нас. Вторият опит за промяна в начина на търгуване, също се прави през 1992 година, когато екип от експерти се е опитал да организира специализиран борсов кръг за търговия с дървесина. За съжаление трябва да отбележим, че по ред причини тази идея не успява да се реализира. Тук мнозина от вас вероятно си задават въпроса: Какво от това, че няма специализирана борса за търговия с дървесина и без нея дървесината в България се продава и купува и има своя пазар. Непродадена дървесина няма, това е толкова вярно, колкото и факта, че всички ресурси си имат своя цена и тя трябва да отговаря точно на цената за възстановяването им. Не отричам факта, че в България имаме пазар на дървесината. Но дали точно на този пазар се определя реалната цена на тази така ценна суровина. На високоорганизираните пазари се осъществява цивилизована среща между потребители и производители. Борсата е високо организиран пазар и като всеки друг пазар се характеризира със своя специфика. На борсовия пазар се сключват много и различни видове сделки, които се класифицират по много и различни признаци, имаме различни видове борсови операции. Според това дали сделките завършват с реална доставка или не, те се делят на две основни групи:

* спот сделки-това са сделки с налична стока, които завършват с реална доставка в рамките на 2-3 месеца.

* срочни контракти-това са сделки, за които не е задължително условие да завършват с физическа доставка на реално съществуваща стока, а могат да бъдат компенсирани с така наречената обратна сделка. Аз ще си позволя да спра вашето внимание върху втората група сделки, а именно така наречените сделки с бъдеща доставка. В голямата си част, почти 99 % от тези сделки не завършват с реална доставка. Тогава възниква въпроса: Каква е ползата от този вид търговия? В нашия случай въпроса може да се обобщи на регионална основа: Каква е ползата от борсовата търговия и в частност от фючърския пазар?

След голямата промяна нашият пазар включително и на дървесината бе стихийен и неорганизиран. Обичайно явление беше една и съща стока с еднакви

качествени и количествени параметри в различните градове на България да се търгува с разлика в продажната цена, варираща до няколко пъти. През 1991 година се създават първите стокови борси в нашата страна, което доведе до ускоряване и създаване на единно национално стопанство и изравняване на цените на едро на територията на страната. Така потребителите на борсовите стоки от цялата страна бяха поставени при равни условия - създаде се единен макар и дезинтегриран национален пазар за всички стоки търгувани на едро. Което е определящ фактор за развитието на пазарната икономика и в частност за регулирането на производството и потреблението. За съжаление, това в минимална степен важи за дървесината. На борсите в България и в момента се търгува дървесина, но тя е в много ограничени количества. Трябва да отбележим, че на борсата се търгуват широк спектър от стоки, от хранителни продукти и суровини за тях, до цветни метали. Създаден е единен национален пазар, но възниква въпроса: Как той да се балансира? Преди 10 години това беше въпрос на държавно регулиране. Факт е, че днес подобна държавна политика няма по отношение на търговията с дървесина, (за някои цени на хранителните стоки държавата запазва своята регулираща функция, изразяваща се в определяне на минимални защитни цени).

Всички знаем, че високоорганизираните пазари са саморегулиращи се системи. Борсата е именно оная система, която позволява да се регулира унищожителния ефект на "вълните цунами" в търсенето и предлагането. Борсовия пазар се саморегулира посредством специфични ограничения, регламентиран е максималния марж - разликата в котировките за деня нагоре и надолу, при достигане на тези нива борсовата търговия автоматично и моментално се прекратява, което поставя ценовите сътресения в строго фиксирани рамки. Борсовата търговия дава два варианта за преодоляването им:

* Първи вариант: Да се участва на спот пазара на пода на борсата, продаващ днес, доставящ в уговорения срок и при доставката получаващ парите си.

* Втори вариант: Продаващ днес (в нашия случай нещо, което още не е готово за отсичане), задължаващ се да го достави след определено време.

Именно тук е разковничето, което е превърнало много хора в успели мениджъри, а фирмите им в гиганти на световния пазар. Този вид сделки гарантира, че винаги последната дума има контрагента. Фючърсният пазар е изключително интересен пазар, който има своя специфика, която се изразява в основните предимства на този вид сделки. Разликите между фючърсните сделки и сделките,

сключвани на обикновените пазари са много и съществени. Фючърсният пазар ни дава уникалния шанс всяка сделка да бъде компенсирана чрез така наречената обратна сделка, при която вече продадената стока се закупува обратно. Закупува се на по-висока или съответно на по-ниска цена от цената, на която е продадена, в зависимост от пазарната ситуация. От казаното до тук става ясно, че борсата е единствената пазарна институция, която ни предоставя възможността да реагираме адекватно във всеки момент по време на промените в пазарната конюнктура.

Живеем във време на екологични сътресения. Дървесината е ресурс, който се възстановява, но за съжаление не толкова бързо, колкото бихме искали. Което значи, че ние трябва изключително точно да планираме потребностите от различните видове дървесина и на тях да подчиним залесяването и изсичането на дървесината.

Именно борсата е оная финансов инструмент-който ни позволява в краткосрочен аспект да можем да прогнозираме сравнително точно бъдещото състоянието на пазара и да изготвим портфейл на поръчките за различни периоди от време. Изготвяйки такъв портфейл, ние автоматично си гарантираме следните основни предимства пред конкурентите: оптимизиране на производствения процес, оптимално използване на ефективното машинно време, равномерно натоварване на производствените мощности и рационално използване на живия труд, което от своя страна води до намаляване броя на потенциалните производствени аварии и се гарантираме срещу нежелани престои.

Ясно е, че днес, във време на силно развити глобални информационни системи, най-голямата гаранция за успех на всеки мениджър е достъпа му до пълнота на икономическите тенденции, както в световен, така и в регионален мащаб. Както всеки пълнотел така и този се състои от малки частици, които в процеса на подреждане сглобяват главната картина. Отнасяйки тази метафора към икономическите процеси, ще обясним че отделните елементи на икономическия пълнотел това са различните източници на информация. Едни от ключовите елементи на тази картина са борсовите бюлетени, тъй като борсовата информация е обективна пазарна информация. Трябва да отбележим, че борсовите бюлетени са абсолютно достъпни за всеки, който се интересува от тях. Котировките на ССБ се обявяват в повечето финансови ежедневници, телевизия, радио и други информационни средства. Те трябва да се следят постоянно, за да може още в самото начало да се констатира промяната и в момента на нейния апогей мениджъра да има адекватно и навременно пазарно поведение. Именно това

е гаранцията за успех на всеки мениджър и неговата фирма.

Говорейки за предимствата на борсовата търговия, трябва да отчетем и факта, че борсата като високо организиран пазар е същевременно и анти-монополна организация. Създаването на една специализирана борса за търговия с дървесина ще гарантира на всички пазарни участници една здравословна конкуренция и ще елиминира всички предпоставки за възникване на спекула и корупция. Борсата има строго определени вътрешни правила и норми, борсовия правилник има единни стандартизирани клаузи срещу монопола. Антимонополното законодателство е и изискване на Европейския съюз. За да се продаде дадена стока на борсата, от нейния продавач се изискват определени документи, който гарантират произхода, качествените, количествените и други параметри, който да покрият изискванията на борсата.

Борсата ни предоставя и възможността да се застраховаме срещу непредвидимите ценови колебания, по два основни начина:

В качеството си на информационен механизъм ни дава онази жизнено необходима, обективна информация, позволяваща ни да направим нашите бизнес планове реални и разчетите ни обосновани. Същевременно като срочен пазар чрез покупко-продажба на фючърси ни дава възможност да си направим предварително портфейл на поръчките, да актуализираме стратегията си и да оптимизираме производствената си програма във всички различни

непредвидени пазарни ситуации.

Когато обсъждаме аргументите за и против създаването на специализиран борсов кръг за търговия с дървесина трябва да отчетем и факта, че нашата страна има стратегическо географско положение на Балканския полуостров. От България започва пътя на дървесината към Турция, северноафриканските страни и Гърция. Следователно съвсем реална е перспективата една българска борса, специализирана в търговията с дървесина, да котира регионалните цени на тази така ценна суровина.

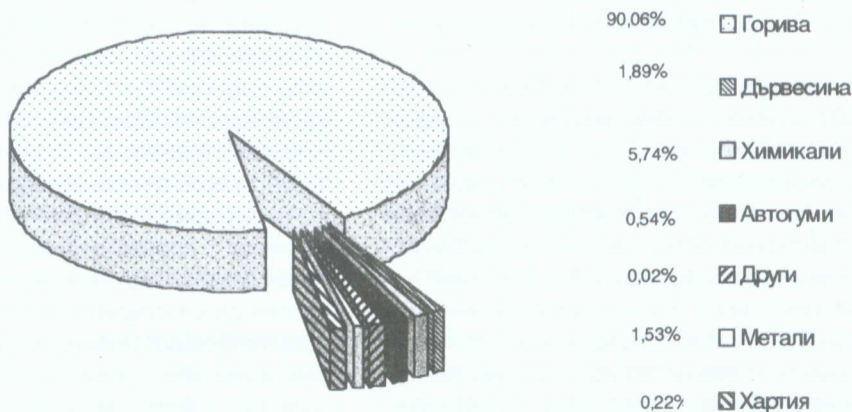
Надяваме се, че всичко казано до тук, убеждава в полезността на борсовата търговия. Очевидна е нуждата от организирането на специализиран борсов кръг за търговия с дървесина. За постигането на тази цел може да се стъпи на вече подготвената документация на групата експерти, опитали се да въведат промяната преди седем години, естествено от тогава в нашия икономически живот са настъпили много промени, който само биха улеснили създаването на високо организиран пазар за търговия на дървесина и дървесни производни в Република България.

Литература:

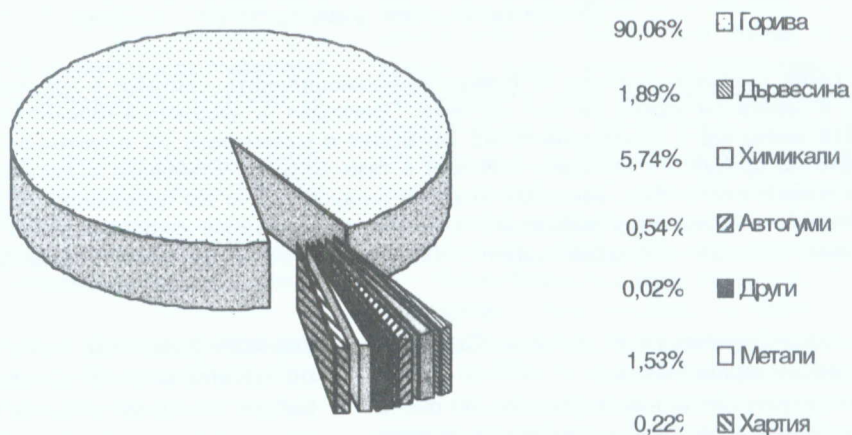
1. Найденов, Борислав., Елазаров, Симеон. Стокови борси, тържища и борсови сделки. София, 1997.
2. Елазаров, Симеон., Миленков, Христо, Симов, Васил., Стокови борси. София, 1998.
3. Маврок, Климент. "Преструктурирането: проблеми и надежди" Списание "Гора", бр.9, 1999.

Приложение №1:

А: Структура на търгуваните стоки на ССБ АД по борсови кръгове през 1999 година

Б: Структура на оборота на кръг "Нехранителни стоки" през 1999 година

A COMMODITY EXCHANGE AS A MEANS TO STABILIZE THE TIMBER AND FURNITURE INDUSTRIES IN BULGARIA

Simeon Elazarov, Vanya Hadjieva
University of Forestry - Sofia

SUMMARY

Being earnestly desirous to join the European Union we are making efforts not to fall behind the other applicants for membership. In the pursuit of this goal it is necessary to undertake some changes. Presently the market of timber in Bulgaria is characterized by chaotic methods of doing business which does not allow buyers and sellers to trade timber in a modern way. In our paper I have put forward the idea that a Commodity Exchange will help making the timber market according to European standards where buyers and sellers will be able to show an adequate market behavior. In such a way a realistic market price of timber will be established.

It is important to point out that the route of timber to Turkey, Greece and the North-African countries starts from Bulgaria. Our strategic situation is favorable for the establishment of a Commodity Exchange that would make quotations for timber in the area.

The paper is aiming at outlining the advantages that a Commodity Exchange offers to timber traders. A careful economic analysis will be dealt with in a profound research on this subject in the near future.